

İBN BATTUTA'DA KARADENİZ ŞEHİRLERİNİN PORTRESİ; SOSYAL, İKTİSADİ, DİNİ VE İDARİ DURUMU

Yunus Arifoğlu *

Öz

Ortaçağ dünyasında dönemin zor şartlarını düşünmeden, uzak diyarlardan gezginler yola koyulur, gezdikleri bölgelerdeki hayat hakkında gözlemlerini bize aktarırlardı. Ortaçağ'ın zorlu koşullarında seyahat edenlerden birisi de İbn Battûta'dır. Seyyahımızın gezdiği bölgelerden birisi de Anadolu coğrafyasıdır. Gezdiği dönemde Anadolu coğrafyasında Moğolların hâkimiyeti sonrasında kurulan çok sayıda beylik bulunmaktadır. İbn Battûta'da Karadeniz Şehirlerinin Portresi adlı bu çalışma Amasya-Gümüşhane ve Batı Karadeniz yerleşim yerleri olarak iki kısımda incelenmiştir. Bu çalışma, bir Ortaçağ gezgini olan İbn Battûta'nın Karadeniz bölgesine yapmış olduğu seyahatindeki gözlemlerini kapsamaktadır. Bunlar 14. yüzyılda Karadeniz bölgesinin idarî işleyişi, iktisadı, coğrafyası, şehirleri, nüfusu, tekke ve zaviyeleri hakkındaki bilgileridir. Böylece günümüzden çok uzak bir dönemde bölgenin portresi görülmüş olacaktır. Ayrıca ekler kısmında işlenen haritalarla İbn Battuta'nın rotası görsel olarak da görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Karadeniz, Seyahatname, İbn Battuta, Şehir, İktisat, Kültür

IN AN MEDIEVAL TRAVELER PORTRAIT OF THE BLACK SEA CITIES; SOCIAL, ECONOMIC, RELIGIOUS AND ADMINISTRATIVE SITUATION

Abstrac

Travellers who set off from distant lands, undeterred by the conditions prevailing in the middle ages, not only conveyed their observations about the places they visited, but also collected information about them. Ibn Battuta was one of those who traveled in difficult conditions of the Middle Ages. One of the regions visited by our traveler was the geography of Anatolia. During the time of his visit, there were many principalities established in the Anatolian geography following the rule of the Mongols. In this two-part paper, Amasya-Gümüşhane and the Western Black Sea are investigated. In this paper, the data given by Ibn Battuta as a result of his travels in the Black Sea region in the fourteenth century will be analysed. This data includes his observations on the Black Sea Region's administrative functioning, its economic situation, geography, cities, population, and religious life. Thus we will be able to see a general portrait of the region.

Key Words: Anatolia, Black Sea, Travel Book, Ibn Battuta, Urban, Economy, Culture

GİRİŞ

Seyyahların kalemine yansıyanlar, tarihe katkı sunan bilgiler içerisinde doğal olanlardır. Ortaçağ dünyasının aydınlatılmasında seyyahların önemli rolleri vardır. Bu dönemin zorlu şartlarına rağmen, seyyahlar uzak memleketlerden yola koyulmuşlar ve eski dünyanın sınırlarında kalan çoğu bölgeyi gezmişlerdir. Gezip gördükleri bu yollardaki hayat hakkında gözlemlerini bize aktarmalarının yanı sıra, uğradıkları yerleşim yerlerinde yaşlı, bilge kimselerden veya kütüphanelerden bilgiler de toplamışlardır. Ortaçağ'ın sınırlı imkânları ölçeğinde gezmenin zorluğuyla birlikte yazı materyalinin de sınırlı olması şahit olunanı kaydetmeyi zorlaştırmaktaydı. Bu ise seyyahlarımızın yüz yıllar ötesinden taşıdıkları bilgileri en kıvrımına kadar değerli kılmaktadır. Bu seyyahların biri olarak 14. yüzyıl seyyahı İbn Battuta'dır. Battuta doğduğu memleketten uzak diyarlara seyahat etmiş, gördüğü ve dinlediği bilgileri kaydetmiştir. Seyyahın gezmiş olduğu coğrafyalardan biri de Anadolu coğrafyasıdır.

* ORCID: 0000-0001-7931-8617 Arş. Gör. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 5367269303 ynsarfglu@gmail.com

25 Şubat 1304'te Fas Tanca şehrinde doğan İbn Battûta, 1368'de Merrakeş (Temesna) kadısıyken ölür. Ailesi Berberilerden Levate kabilesine mensuptur. Berka'dan Tanca'ya göç etmişlerdir. İbn Battûta dini ilimlerde belli bir seviye yakalamış olmasına karşın herhangi bir ilim dalında derinleşmiş değildir. Genç bir adam olan İbn Battûta gezip gördükleri yerler ile bilgilerini artırarak, tecrübe sahibi olmuştur. İbn Battûta dönemin İslam kültürü içinde yetişmiş ve bu kültürle üslubu şekillenmiştir. Olayları aktarmadaki mahareti okuyucuda oradaymış gibi canlı bir biçimdedir. İlim ehli olmasına karşın halkın içinde ve uyum sağlamada mahirdir. Eser, seyyahın kısa aralıklarla gezdiği ve toplamda 28 yıl süren gezilerinden oluşmaktadır. İbn Battûta seyahatnamesini İbn Cüzeyy Kelbi adlı bir kâtip kaleme almıştır. İbn Battûta adı geçen şahsa yazdığı metinleri ham bir şekilde vermiştir. İbn Cüzeyy Kelbi adlı kâtip, eseri İbn Battûta'nın arzuladığı şekilde biçimlendirdiğini iddia ederek metne sadık kaldığını ifade etmektedir. Ancak eseri yazarken kendi tasarrufuyla eseri kısaltma veya ekleme yapması ihtimal dâhilindedir. David Wines ve benzeri çalışmalar esere ekleme yapıldığı konusunda kesin bir şey söyleyemeseler de, İbn Battûta'nın bulunduğu bölgelerdeki zamanın karıştırıldığını zikretmektedirler. İbn Battûta eserini 1355'te İbn Cüzeyy Kelbi vermiş, O ise, bir yıl içerisinde 1356'da eseri tamamlamıştır (İbn Battûta, 2017: 17; Waines, 2010: 26-32).

İbn Battûta'nın bu eseri çağdaşlarınca ve kendisinden sonra İslam âleminde bilinen bir eserdir. Ortaçağ'da İbn Haldun, İbn Hacer ve birçok İslam âlimi İbn Battûta'nın kendisine ve eserine değinmişlerdir. Bu eserin daha geniş kitleler tarafından tanınmasında Muhammed b. Fethullah b. Mahmud Beyluni (1674), öncülük etmişti (Aykut, 2014: XXII). Günümüzde İbn Battûta üzerine yazan çok sayıda araştırmacı bulunmaktadır. Ross Dunn, *İbn Battuta'nın Dünyası ve David Waines, İbn Battûta'nın Destansı Seyahati* eserleri bunlardan ikisidir.

14. yüzyıl, Anadolu'da siyasi birliğin olmadığı, her bölgede farklı bir beyliğin olduğu, İslamiyet'in Anadolu'da yerleşik hale gelerek, özellikle tekkelerin her yerde yaygınlaştığı bir dönemdir. İbn Battûta böyle bir siyasi ve ona bağlı gelişen sosyo-ekonomik kültürel yapı içerisinde Anadolu'ya seyahat etmiştir. İbn Battûta'nın gezdiği yüzyıl Moğol etkisinin Anadolu'da söndüğü, siyasi birliğin olmayıp, her bir bölgede farklı bir beyliğin hâkimiyetinin sürdüğü bir yüz yıldır. Yerel otoritelerin güçlü olması İbn Battûta'nın gezisi açısından bir şans olarak telakkî edilebilir, yine siyasi bir birliğin yokluğu da Anadolu'nun genel yapısı açısından olumlu bir seyir olmadığını da yansıtır. Siyasi birliğin olmadığı bir coğrafyada iktisadi anlayış da buna bağlı bir biçimde şekillendiğini bilmek gerekir (Köprülü, 2013; Uzunçarşılı, 2003: 81-90, 117-128; Yücel, 1991: 3-18; Göde, 1995: 295-296; Lindner, 2000; Cahen, 2011).

İbn Battûta'nın gezdiği yerlerde, Osmanlılar, Eratna beyliği, Candaroğulları gibi beyliklerin hüküm sürdüğü bugünkü anlayışa indirgenirse, bir nevi Ademi merkezîliğin olduğu bir siyasi anlayış hakimdir (Uzunçarşılı, 2003: 81-90, 117-128; Yücel, 1991: 3-18; Göde, 1995: 295-296; Lindner, 2000; Cahen, 2011). Bu dönemde Mevlana, Hacı Bektaşî Veli ve Yunus Emre kültürel iklimin şahsiyetleriydi. Anadolu'nun küçük köylerine varıncaya kadar tekke ve zaviyelerin bulunduğu, idarî ve esnaf örgütlemesi açısından Anadolu'nun her şehrinde ahîlik² teşkilatının olduğu bir dönemdir (Ocak, 1996: 455-458; Öngören, 2004: 441-448; Tatçı, 2013: 600-606).

İbn Battûta'nın gezmiş olduğu coğrafya; Mekece İznik'in 30 km doğusunda, buranın tekfuru (Bizans'ta bir idari isim) Osman Gazi zamanında itaat yoluyla 1313 Osmanlıya katılmıştır. Yenice Traklı'ya bağlı bir yerleşim birimidir. 1292'de Osman Gazi tarafından alınmıştır. Göynük Taraklı'nın 25 km doğusunda olup, Osman Gazi döneminde 1292'de fethedilmiştir (Uzunçarşılı, 2003: 107, 111; Lindner, 2000). Mudurnu, Göynük'ün 35 km doğusundadır. 1326'da Bursa'nın fethinin akabinde alınmıştır. Bolu, Mudurnu'nun 45 km doğusunda, İbn Battûta'nın gezdiği sırada İlhanlılara bağlı küçük beylik olan Eratna beyliğine aittir. Gerede Bolu'nun 37 km doğusundadır. Safranbolu, Gerede'den 65 km kuzeydoğuda olup, Candaroğlu Süleyman paşanın oğlu Ali bey, İbn Battûta buraya geldiğinde emirdi. Kastamonu'da Candaroğulları beyliği hüküm sürmektedir. Beyliğin başında Süleyman paşa bulunmaktadır (Uzunçarşılı, 2003: 82, Yücel, 1991: 58-65). İbn Battûta'nın uğrak yerlerinden biri olan, Fahraddin bey medresesi, bugünkü Taşköprü'den 95 km kuzeydoğudadır. Bu bölge ve civarı Süleyman Beyin oğlu İbrahim'in idaresindeydi (Uzunçarşılı, 2003: 123-124; Baltacı, 1976).

İbn Battûta'nın gezdiği dönem açısından bakıldığında çarşı pazarı olan, belirli bir büyüklükteki neredeyse bütün küçük yerleşim birimleri için şehir kelimesi kullanılmaktadır. Bu durum, özellikle coğrafyayı gezen Müslüman coğrafyacılar da çok sık görülmektedir. İbn Battuta'da Birkaç Karadeniz Şehrinin Portresi; Sosyal, İktisadi, Dini Ve İdari Durumu adlı bu çalışma iki kısımda incelenmiştir. Birinci kısımda Orta

² İbn Battûta seyahatnamesine bir giriş yazan Said Aykut, bu sözcüğün Ahi mi ahi mi şeklinde bir tartışmaya girerek, kelimenin ahi (kardeş) değil, ahi (akı) olduğuna dair ikna edici mantıklı izahlar yapmaktadır. Ayrıntı için bkz. (Aykut, 2014: XXIV-XXVII).

Karadeniz'in bir şehri olan Amasya ile Doğu Karadeniz'in bir şehri olan Gümüşhane ele alınmıştır. Bu çalışmada İbn Battûta seyahatnamesinin tercümesinden istifade edilmiştir. Said Aykut'un çevirisi iki cilt ve tek cilt halinde iki şekilde basılmıştır. Bu çalışmada her ikisinden de istifade edilmiştir. Aykut'un iki ciltlik çevirisinde uzunca bir giriş bölümü olup, burada bazı kavramlar hakkında açıklamalar yer almaktadır. Aykut'un kendisine ait olarak görülen bu ayrıntılar tarafımızdan Said Aykut, "İbn Battûta Seyahatnamesi Giriş Bölümü" şeklinde verilmiştir. Çalışmada kullanılan İbn Battûta'nın metni ise tek cilt halinde tercüme edilen eserden yapılmıştır.

1. İbn Battûta'nın Karadeniz Gezisi

1.1. Amasya ve Gümüşhane Yöresi

İbn Battûta Akdeniz, Ege ve İç Anadolu'yu gezmesinin ardından Sivas üzerinden Amasya'ya geçer. Amasya coğrafyasını tanımlayan İbn Battûta, buranın büyük bir ırmak kenarında olduğunu belirterek şehrin coğrafi yapısını, cadde ve çarşılarının geniş olduğuyla da şehrin fiziksel durumunu betimler. İbn Battûta Amasya çevresinin bağ ve bostanlarla kaplı, meyvelik bir şehir olduğunu belirtir, ırmak üzerinden kurulan dolaplarla çekilen suyla bostanlar, ağaçlar sulandığı gibi, yine bu yolla evlere de su verildiğini ifade etmektedir. Bu, o dönemde Amasya'nın su dağıtımının gelişmişliği açısından önemli bir örnektir. Yakın zamana kadar bile evlere su verilmediği düşünüldüğünde bunun ne kadar önemli olduğu görülmektedir (İbn Battûta, 2017: 286-287).

Amasya'dan bu şehre yakın ve bağlı olan Sonisa diye bir kasabadaki tekkede konaklar. (Sonisa bugün kelkit çayıyla yeşil ırmağın birleştiği yerdedir). Burada tekkelerden bahseder. Yine bu bölgede Ebu Abbas Ahmet Rifai'nin torunlarının olduğunu söylemektedir (Uzunçarşılı, 2003: 153).

İbn Battûta Amasya'nın ardından Gümüşhane'ye geçer. Bazı araştırmacılar onun Gümüşhane'ye değil, Gümüşhacıköy'üne gittiğini iddia etmekte, bunun için de Gümüşhane'de yerleşimin 15. yüzyılda Canca mevkinde başladığını ve öncesinde herhangi bir yerleşimin olmadığını delil olarak sunarlar. Diyanet İslam Ansiklopedisinin'de Metin Tuncel'in hazırlamış olduğu maddede ise burada yerleşimin varlığı çok eskiden beri görülmekteydi (Tuncel, 1996: 273). Gümüşhacıköy Amasya'nın batısına düşerken, İbn Battûta'nın buranın ardından gittiği Sonisa köyü bu şehrin doğusunda kalmaktadır. İbn Battûta'nın Gümüşhane'ye gelinceye kadar yol boyunca başka bir konaklama merkezinden bahsetmemiş olması akıllara şüphe düşürüyorsa da, izlediği güzergâha baktığımızda bir şüphe gözükmemektedir. Gümüşhane'den hemen sonra oraya yakın olan Erzincan'a geçmesi ve buradan bahsetmesi de onun güzergâhının doğru olduğunu göstermektedir. Ayrıca seyahatimizin bahsettiği yüksek sarp dağlar da Gümüşhane coğrafyasında bulunmaktadır. İbn Battûta'nın güzergâhı ekler kısmındaki haritadan görülebilir.

İbn Battûta Gümüşhane yolunda şehre iki günlük mesafeden sarp ve yüksek dağların olduğunu belirtir. Gümüşhane'nin bakımlı ve büyük bir şehir olduğunu söyler. Irak ve Suriye'den Gümüşhane'ye tüccarların geldiğini, buradan mal aldıklarını belirtir. Şehirde gümüş madeninin olduğunu belirtmesi o dönemde özellikle paralarda kullanılan bu madenin yoğun ticaretinin yapıldığına bir işaretir. Gümüşhane'de de bir tekkede kaldıklarını ve buradaki bey tarafından finanse edildiklerini belirtmektedir (İbn Battûta, 2017: 286-287).

1.2. Batı Karadeniz Şehirleri

İbn Battûta'nın Karadeniz'deki ikinci başlangıcının ilk durağı Mekece adında bir köydür. Burada bir fakihin evinde ağırlanmış olması dini anlamda köye kadar fakihlerin girdiğini yansıtmaya açıktır. Burada kendisine ikramda bulunmuş, kafilesiyle birlikte bu köyden bir Türk hatunun da eşlik etmiş olduğu bir kafilenin kılavuzluğunda, Sakarya nehrinin kıyısı boyunca seyahate devam etmişlerdir. İbn Battûta Sakarya nehrini cehenneme benzetir. Bunu canlı bir biçimde anlatır ve yaşadığı o dehşete şahit eder. Türk hatunun nehrin azgın sularına kapıldığını, etraftakilerin gayretiyle kurtulduğunu belirtir. Geçtiği mevsim açısından Sakarya'nın yoğun bir akışa sahip olduğunu görülmektedir. İbn Battûta her ne kadar nehir boyunca herhangi bir yerleşim biriminden bahsetmemiş olsa da, hatunu kurtarmaya gelenlerden anlaşılan nehir etrafında yerleşimin olduğudur (İbn Battûta, 2017: 298).

Nehrin üzerinde yolculuğun sal ile olduğunu ifade eden İbn Battûta, öncelikle sal'ı ve işlevini tanıtır. Bu dönem için nehrin üzerinde bulunan sal; halatlarla birbirine bağlı dört odundan ibarettir. Üzerine eşyaların konulmasının ardından, karşı kıyıda bir ekip sal'ı çeker. Hayvanların semerleri alınarak sudan kendilerinin geçmesi sağlanıyor. Buradan Geyve'ye ulaşan İbn Battûta, buraya Kaviye demek, kelimeyi Arapça "Key" kökünden almaktadır. Burada bir Ahının zaviyesinde kalan İbn Battûta Arapça bilen birilerinin olmamasından dolayı sıkıntısını yansıtır. Bir fakihin bulunup gelmesiyle de rahatlar. Lakin o, Arapça bilmeyip kusurunu da

onların eski, kendisinin de yeni Arapça konuştuğunu belirterek örtmeye çalışır. Bu durum dahi İbn Battûta'ya yarar, Ahî şeyhi eski Arapça konuşmalarından ötürü kendileriyle daha ziyade alakadar olur. İbn Battûta Geyve naibince kendilerine kılavuz verildiğini belirtmektedir. Burada yerel idarecilerin ilgi ve hürmetlerini de yansıtmaktadır (İbn Battûta, 2017: 298-299).

Geyve'den Yenice'ye geçen İbn Battûta, buranın büyük ve şirin yer olduğunu söyler. Burada ilginç bir anısını anlatır. İbn Battûta dervişin birine bir şey sorar o da evet deyince dervişin Arapça bildiğini zanneder. Lakin sadece evet bildiğini, sonradan anlar. Buradan Göynük'e geçen İbn Battûta, Göynük için küçük bir yer olduğunu, ahalisinin Rum Hıristiyanlardan oluştuğunu belirtir. Göynük'te sadece bir Müslüman hane olduğunu belirtmesine karşın, ücretiyle Hıristiyan yaşlı bir kadının evinde kalırlar. Yaşlı kadının kendilerini tüccar sanarak safran getirip teşhir ettiğini söylemesi, tüccarların gelip doğrudan ahalden safran aldığını, kasabanın ticaretinin de bunun üzerinden şekillendiğini göstermektedir. İbn Battûta devamlı da bu kasabada safran üretiminin olduğunu, bunun dışında bir şey yetişmediğini ifade etmektedir. Hıristiyan ahalinin yoğunluğuna karşın burada bağıcılığın gelişmediğini İbn Battûta'dan öğreniyoruz.³ Bu, 14. Yüzyılın başlarında bölgenin geçiminin sadece safrandan olduğunu göstermektedir (İbn Battûta, 2017: 299-300). Bugün, Gölpaazarı ilçesini geçtikten sonra, Göynük'e bağlı Safranlar adında bir köyün varlığı da bunu destekler niteliktedir.

İbn Battûta'nın kafilesi buradan başka bir kılavuzla Mudurnu'ya doğru hareket eder. İbn Battûta'nın buraları gezdiği mevsim kış, öyle ki bazen yağan kardan yollarını kaybettikleri bile olmaktadır. İsmi vermediği bir Türkmen köyünde ağırlanmanın ardından yola koyulmuşlardır. Bu köyde kendilerine bir başka kılavuz eşlik etmektedir. Kendilerine eşlik eden bu kılavuz hem paralarını alır hem de kafileyi orta yerde bırakır. Kış günü orta yerde kala kalan kabile, mesken arayışına çıkar. İbn Battûta bu olayı anlatırken de canlı bir biçimde hissettirir. İbn Battûta'nın çabalarıyla bölgede bir tekkeye sığınarak kurtulmaları, dönemin tekke zaviye zenginliği açısından önemli bir ayrıntı olarak dikkat çeker.

Mudurnu'da bir Ahî tekkesinde kalan İbn Battûta, aynı zamanda burada Arapça bilen biriyle de tanışacak ve daha sonra kendisini Kastamonu'ya kadar davet edecektir. İbn Battûta burada alışveriş yaparken dilden dolayı yaşadığı karışıklığı anlatmaktadır. Bölgenin bir pazara sahip olması dönemin ticari hareketliliği açısından önemli bir gösterge olmaktadır. İbn Battûta Arapça bilen kişiyi çeşitli hediyeler ve parayla kendileriyle Kastamonu'ya kadar gelmeye ikna eder. Sonradan Arapça bilen bir tefeci ve ahalinin kendisine borçlu olduğunu öğrenir. Arapça bilen olmaması, Arapça bilen kişinin tefeci oluşunu bile önemsiz hale getirir. Bu kişiye mahkûm kalırlar. Onun kendilerine karşı yaptığı hadsizliklere, kendilerini soymalarına ve bunun gibi her türlü uygunsuz tavırlarına da katlanmaya çalışırlar. Ayrıca bu tefeci şahsiyetin kötü huylarını, cimriliğini, kız kardeşine karşı bile böyle olmasını ifade eder. Bahsi geçen şahsın karakteri ve ahlaki yapısı, İbn Battûta'nın söz konusu şahsın kız kardeşine, ondan gizli verdiği bahşişle görülmektedir (İbn Battûta, 2017: 300-301).

Mudurnu'nun ardından İbn Battûta'nın kafilesi Bolu'ya geçer. Bolu'ya girişte önce küçümsedikleri bir dereyi anlatan İbn Battûta, bu dereyi geçerken terkisine aldığı cariyesiyle atının tökezlemesi sonucunda, cariyesinin tehlike atlattığını, kendisinin de çabalarıyla sudan çıktığını belirterek Bolu'nun o dönemde coğrafyası hakkında basit de olsa bilgiler verir. Diğer bir ayrıntı ise, o dönemde birlikte yol almanın gerekliliğini hissettirmesidir. Bolu'da bir tekke kaldıklarını ifade eden İbn Battûta, ilk kez burada bir tekkeyi tasvir etmektedir. Tekkenin her yerinde ocak olduğunu belirtir. Bu ocaklara Baharî adının verildiğinden bahsetmektedir.⁴

İbn Battûta'nın anlattıklarıyla tekkenin gelen geçen, yolda kalan, garip gurabanın yedirilip içirildiği bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. İbn Battûta'nın Bolu hakkında bilgilerinin azlığı o dönem Bolu'nun küçük olmasıyla ilintilidir (İbn Battûta, 2017: 302).

İbn Battûta Bolu'nun ardından Gerede'ye (Kerede) vardığında, öncelikle coğrafyasını tanımlar. Gerede'nin düz ve şirin bir yer olduğunu belirterek Gerede'nin coğrafyasını basit şekilde betimlemektedir. Caddelerinin büyük, çarşılarının geniş olduğunu ifade eder, şehrin ayrı ayrı semtlerden oluştuğunu belirterek, şehrin fiziki yapısı hakkında bilgiler sunar. Bu anlamda bir nevi 13. yüzyılın Gerede'sinin bir nevi fotoğrafını çekerek, dönem açısından gelişmiş bir şehir olduğunu yansıtır. Farklı ırk ve din mensupları dikkate alınarak bir mahalle biçiminin oluştuğunu belirtir. Bu tarz bir yerleşim planı Ortaçağın ruhuna uygun bir yerleşim planı olmaktadır.

³ Hıristiyanlık'ta şarabın ayrı bir yerinin olması nedeniyle, bu din mensuplarının yaşadıkları bölgelerde bağıcılığın geliştiği bilinir. Ayrıntı için bkz. (Tunalı, 2006).

⁴ "Ocak" geçmişte soba yerine ısınmada kullanılırdı. Soba 19. yüzyılda bizim coğrafyamıza gelmiştir. Ayrıntı için bkz. Şahin, 2007: 316-317).

İbn Battûta Gerede emiri için sultan terimini kullanmaktadır, (bu bugün anlaşılan bir manadan uzak, o nedenle emir demek makuldür). Gerede emirinin cömert olmadığını belirtmektedir. (Şu gerçek ki İbn Battûta'nın bir şehrin emirini cömert veya cimri olarak tanımlamasının, kendilerine karşı ikram sahipliğiyle doğrudan ilintili olduğunu söylemek, yadırganacak bir durum değildir. Bu dönem açısından alalade bir şeydi.) Ancak buna karşın emir, İbn Battûta'ya koşulları mükemmel bir at ile bir kat elbise hediye etmiştir. Bu aynı zamanda seyahatin finansmanının nasıl sağlandığına dair iyi bir örnektir. Dikkat çeken bir başka husus ise emirin başka emirler hakkında bilgi edinmek istemesidir (İbn Battûta, 2017: 303).

Gerede'den Safranbolu'ya geçen İbn Battûta Safranbolu'yu tepe üzerinde küçük bir şehir olarak tanımlar, etrafının hendekle kazıldığını ifade eder, buradaki hendek insan eliyle olmayıp, doğal bir çevrenin oluşumuyla meydana gelmiştir. Zirvede bir kalenin olduğunu, yanında bir medresenin varlığından bahsederek şehrin 13. yüzyılın başlarında kazanmış olduğu fiziki bağlamının resmini çizer (İbn Battûta, 2017: 304).

Safranbolu'nun ardından Kastamonu'ya geçiş yapan İbn Battûta Kastamonu'yu Anadolu'nun en güzel ve büyüğü olarak tarif eder. Bu gelişmişlikte, İbn Battûta'nın gezmiş olduğu dönemde, Candaroğulları beyliğinin Kastamonu'da hüküm sürmelerinin payı büyüktür. Burada kırk gün kaldıklarını ifade eder. İbn Battûta, bu şehirde yaşamın kolaylığını buradaki malların ucuzluğuyla açıklar. Bu, iktisadi anlamda şehirde bir bolluğun yansıması olarak gösterilebilir. Ne kadar ucuz olduğunu göstermesi açısından fiyatları kıyaslayarak vermektedir. İki dirhemle bir koyun alınabildiğini belirtir. İki dirhemle alınan ekmeğin 2 gün boyunca 12 kişilik kafilye yettiğini ifade etmektedir. İki dirhem bal ile tüm kafilenin doyduğunu, 1 dirhemlik ceviz ve kestanenin yemenin ardından arttığını, kış mevsiminin çetin olmasına karşın 1 yük odununun 1 dirheme alınabildiğini hayret hissine kapılarak ve bunu da satırlarına yansıtarak vermektedir. Şimdiye değin gezdiği ülkeler, yerler arasında buradan daha ucuz bir yere rastlamadığını da beyan etmektedir (İbn Battûta, 2017: 304-305).

Ömeri'de geçen Kastamonu ve yöresindeki beyliğin saf gümüş kullanıldığını belirtmesi alım gücü, refahın bir yansıması olduğu söylenebilir (Ömeri, 2014: 163).

Ürünlerin ucuzluğunu emirin kendisine bir Kasabanın tamamının hasadını bırakmasına karşın o bunu taşıyamadığı gibi satamamıştır da, öylesine bir hacıya bırakmıştır. İbn Battûta'nın satır aralarında verdiği bilgilere dayanarak Kastamonu'da küçükbaş hayvancılığın yaygın, odunun bol, balın olduğu, ceviz ve kestane mekânı, yulaf, buğday ve arpanın çok olduğu anlaşılmaktadır. Kastamonu atlarının özelliği o dönem açısından önemli bir ayrıntı olarak göze çarpar.

İbn Battûta Kastamonu'da rastladığı Taceddin Sultan Öyükî adlı bir kişiden bahisle, söz konusu şahsın Tebriz, Dimeşk (Şam), Medine ve Mekke'de bulunuşunu anlatır. Bu, dönem açısından Kastamonu'nun ilmi anlamda diğer İslam şehirleriyle etkileşim halinde olmasının güzel örneğidir İbn Battûta, 2017: 305).

Kastamonu beyi olan Süleyman beyi övgüyle anlatan İbn Battûta, beyin kendisinden Şam, Mısır ve Mekke hakkında sorular sorduğunu belirtmektedir. Bey de kendilerinin konaklamaları için kendisine yakın bir konak verir. Bununla da yetinmez. İbn Battûta kafilesine yulaf, at ve ekilmiş tarlayı verir.

İbn Battûta Kastamonu'da idari işleyiş hakkında da bilgiler verir, sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki divanın kurulduğunu belirtir. Bu divanlardaki ikramın bolluğundan bahsetmekte ve isteyen herkesin bu divanlara katılabildiğini ifade etmektedir. Sabah yapılan divanın özel olduğunu belirtmektedir. Padişah dediği emir, oğlu ve ardından diğer görevliler her sabah bu divanda bulunmaktadırlar. Yine merkezi cami olan, Selâtin cami olarak bilinen bir cami ve onun hiyerarşik dizilimden bahsetmektedir. Emir, devletin ileri gelenleri, kadı, fakih ve bilginlerle kumandanlar alt katta, daha yakın ve güvenilir kimselerin orta, emirin oğlu, şehzade ve genç köleleriyle hizmetçilerin üst katta cuma kıldığını ifade etmektedir.

Kastamonu'nun ardından İbn Battûta bu şehre yakın bir yerde Fahreddin Bek adında bir zaviyeye konuk olur.

İbn Battûta, bahsi geçen zaviye hakkında,

"Zaviye ülkenin en güzel ve en büyük zaviyesidir. Burada konakladık. Binayı büyük beylerden Fahreddin bek yaptırmış. Zaviyenin bakım işlerini ve orada ikamet eden dervişlerin idaresini oğluna vermiş. O köyün gelirini tamamen bu zaviyeye vakfettiği... Onun fermanına göre Kâbe, Suriye, Mısır, Irak, İran, Horasan ve diğer beldelerden gelen dervişlere, dergâha vardıkları gün bir takım elbise ile yüz dirhem verilmeli, ayrıldıkları zaman otuz dirhem ikram edilmeli, orada kaldıkları süre boyunca yiyecek olarak ekmek, et, pilav, yağ ve helva sunulmalıdır."

Öncelikle zaviyenin nasıl işlediğinden, ardından gelirinden bahsetmektedir. Zaviyeye, yaptırılan tarafından aynı zamanda akar olarak bir vakıf tahsis edildiğini de belirtmektedir. Bu durum da zaviyelerin sadece basit bir dini mekân olmadığını yansıtmaktadır. Buradan başka bir zaviyeye giden İbn Battûta buranın da bir köy vakfiyesiyle döndüğünü belirtir. Bu zaviyelerin özellikle gelip geçen dervişler için bir barınma merkezini

olduğunu ifade edere. (Nizameddin Zaviyesi) adlı zaviye örneğinden yola çıkarak bu zaviyelerin işleyişine dair yönetmeliğin olduğu görülmektedir (İbn Battûta, 2017: 306).

Bu zaviyenin ardından İbn Battûta Sinop'a varır. Burası için kalabalık ve büyük şehir olduğunu söylemekle yetinmez bununla birlikte güzel ve sağlam bir şehir olduğunu da ekler. Doğu yönünün hariç olarak denizle çevrili olduğunu belirterek, şehrin coğrafi durumunu izah eder. Sarp ve çıkılması zorluğundan bahisle Sinop'un coğrafyasının tanımına devam etmektedir. Bu şehrin doğu kapısından ancak hükümdarın izniyle girilebildiğini belirtir. Bahçeler ve gürül gürül akan ırmakların varlığından bahisle şehrin topoğrafyası hakkında zihinde bir resim çizer. Burada çoğunlukla üzüm ve incir yetiştiğini ifade eder. Burada Müslümanların hâkimiyeti altında 11 tane Gayrimüslim kasabanın varlığından bahsederek, çeşitliliğe vurgu yapar. Tepede bir Hızır-İlyas zaviyesinin olduğunu burada gelen geçene yemek ikram edildiğini belirtir. Bu hem bir gelenek olan Anadolu'da zaviye-tekke anlayışını, hem de Hızır-İlyas kültürünün bu dönemdeki varlığını göstermektedir. Meydanda büyük bir cami olduğunu ifade ederek, şehrin geleneksel İslam şehrinin bir yansıması olduğunu yansıtmaktadır (İbn Battûta, 2017: 307).

Sinop'ta emir Gazi Çelebi'den bahsederken, onun aynı zamanda kenevir otunu tükettiğini belirtir.

İbn Battûta Gazi Çeleb hakkında,

"Onun üstün niteliklere sahip olduğu belli. Ama haşış kullanmakta ileri gittiği, bu yönde bir zaafi olduğu belirtiliyor. Hatta esrar yüzünden öldüğünü söyleyenler de var. Anlatılanlara göre bir gün bu mereti fazla kaçırmış ve ava çıkıp bir ceylânın peşine düşmüş. Hayvancağız sık ağaçlı, dallı budaklı bir yere girince o da hızla dalıyor arkadan... Ve başını ağaçta çarpıyor, can veriyor!"

Bunları aktardıktan sonra İbn Battûta, Anadolu halkının keneviri tüketmesinde bir bahis görmediğini de belirtmektedir. Kenevirin burada mı yetiştiği veya dışarıdan mı getirildiği hakkında bir bilgi vermiyor. Ancak kenevirin bütün Anadolu'da yaygınlığını ve buna bağlı şekilde gelişen bir ticaretinin varlığını yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak Sinop camisinin önünde açıkça kenevir esrarı tüketenleri gördüğünü şaşırma hissini satırlarına yansıtarak verir (İbn Battûta, 2017: 307-308).

Sinop'ta namazla ilgili anlattığı bir olayda namazda ellerinin bağlamamalarının bir sorun olarak görüldüğünü ifadesi, bölgede Hanefilik belki de Şafilik de mümkün, dışında bir mezhebin var olmadığını da yansıması olmaktadır. Ancak bazılarının Hicaza giderek Şiilerin böyle davrandıklarını ifadesi, onların da Şiilikle itham edilmelerine sebebiyet vermiştir. Şii olup olmadıklarını anlama adına ise, kendilerine yemeleri üzere bir tavşanın gönderildiğini belirtmektedir. Bununla Şii olmadıklarını kanıtlamaları keskin bir Sünniliğin ne kadar hâkim olduğunu yansıması açısından önemli bir örnek olmaktadır. Sinop'ta iken bir cenazeye katılan İbn Battûta, buradaki gözlemlerini de yansıtmıştır. Dış elbiselerin ters giyildiğini ve sarık yerine siyah yünden yapılmış bezin kafalarına doladıklarını aktarır. Bu adetlerin eski Türk adetlerinin İslam'a sokulmuş bir versiyonu olarak söylenebilir. Yine bu cenaze vesilesiyle düzenlenen ziyafet dönemin kültürel yaşamı açısından önemli izler taşır.

İbn Battûta Sinop'un ardından güzergâhını Kırım olarak belirler. Ancak karşıya geçmesine Karadeniz'in sürekli dalgalı ruh hali, pek kolay imkân sağlamaz. Bu nedenle uygun iklim koşullarını yakalamak için, kafilâ Sinop'ta kırk gün kalmak zorunda kalır (İbn Battûta, 2017: 308-309).

Kırım'a geçebilmek için Sinop'ta kırk gün civarında bekleyen İbn Battûta ve arkadaşları, bir Rum gemisi bulurlar ancak uygun rüzgâr için 11 gün daha beklerler. Denize açılmalarının üçüncü günü ise denizin tam ortasında fırtınaya yakalanırlar. Denizde ölümlü yüzleştiklerini aktaran İbn Battûta, geminin Sinop'ta karaya vurmasıyla kurtulduklarını belirtir. Buna rağmen gayretleriyle tüccar ve diğer yolcuların geri dönmelerini engelleyerek yeniden yola koyulurlar. Hava tekrar bozsa ve denizde dehşet yaşamış olsalar da yolculuğu tamamlamayı başarırlar. Kerç boğazını görünce de ancak buraya girmez, bu şehrin limanında Kırım toprağına ayak basarlar.

Yorucu ve uzun bir yolculuğun ardından Kırım'a ayak basan seyyahımız, Kerç şehrinde ilk olarak bir kiliseye girer. Kilisede gördüğü resmin kime ait olduğunu sorar, Hz. Ali (Onlara göre Peygamber Ali) cevabını alınca da çok şaşırır. Geceyi kilisedeki geçirdiğini belirten İbn Battûta, deniz kokusunun yiyeceklerine sinmesinden dolayı Sinop'tan getirdikleri yiyecekleri yiyemediklerinden bahseder. Buranın bir baştan bir başa sahra olduğunu hiç ağaç bulunmadığını anlatan gezginimiz, şehrin ileri gelenlerinin dahi yakıt olarak tezeği kullanmalarına şaşırır. Buradan ise kiraladıkları bir atlı araba ile Kefe şehrine gittiklerini belirtir. Bu şehir sakinlerinin Hıristiyanlardan Cenevizliler olduklarını ifade eder. Kefe'de bir mescitte kalırlar. Buradaki çan seslerinden ürktüğünü belirten İbn Battûta, buna karşın Kur'an ve ezan okuduklarını, şehrin kadısının gelip bir problem mi bulunduğunu sorduğunu söylemektedir. Bu şehirde hep iyilik gördüklerinden, ahının kendilerine ziyafet verdiğini belirtmektedir. Şehrin zengin, çarşılarının büyük ve canlı olduklarını, limanın büyük olduğunu söylemektedir. Kefe'den Kerç'e geçtiklerini belirten seyyahımız, burada yoğun olarak atlı arabaların

kullanıldığından bahsetmektedir. Bu arabaların üzerinin keçe ve çadırdan kubbe olduğunu, içinde uyunabildiği, yemek yapılabilirdiği, kitap okunabildiği, bu arabaların at, deve ve öküzler tarafından çekildiklerini ifade etmektedir. Burada şehrin en nüfuzlu ve saygın kişisi olan Şeyhzâde Horasanî tekkesinde konakladıklarını söylemektedir. Kerç şehrinde hem Şafîî hem de hanefî fakihlerin bulunduğundan bahsetmektedir (İbn Battûta, 2017: 309-312).

İbn Battûta buradaki Türklerin ekmek ve katı yiyecekler yemediğini anlatır. O, bir yemek tarifi vermekte yanında yoğurt ve bunun yanında kırmızı içildiğinden bahsetmekte, bir çeşit hamur işi yapıp yenildiğinden, boza ve nebizin içilmesinden, tatlı yenilmesinin ayıp sayıldığından bahsetmektedir (İbn Battûta, 2017: 313-314).

Azak şehrinde bahsedilen İbn Battûta, burasının ticaret merkezi olduğunu, buraya özellikle de Cenevizli tüccarların geldiğini, şehirde Ahı Bıçakçı'nın zaviyesinin olduğunu, bu zaviye aynı zamanda tüccarlara da hizmet verdiğini belirtmektedir. Burada İbn Battûta ve arkadaşlarının Tülük Tûmûr'den getirdikleri mektupla kendilerine ihtimam gösterilir. Şehir kalesi dışında Hıdr-İlyas denilen ribatta konakladıklarını, Şeyh Receb Nehri Melikî adından birisinin kendi tekkesinde ziyafet verdiğini, burada kendileri için kurulan çadırlardan birisinin süslü, ipekli diğer ikisinin de ketenden mamul olduğundan bahsetmektedir. Burada at eti ve diğer etlerden yapılmış yemeklerin getirildiğini, sonrasında boza ve kırmızı içildiğini, atın bol ve ucuz olduğunu, yemek sonrası Kur'an ve ilahi okunduğunu, kadınların bindikleri atlı arabaların bir köşesine bir değnekle keçe bağlandığını ve bunlardan 10 bin tane gördüğünü, her Türkün çok sayıda atının olduğunu, at ticaretinin yoğun olarak Hindistan bölgesiyle yapıldığını anlatmaktadır (İbn Battûta, 2017: 315-316).

Kustantîniyye'ye geçişte Kırım şehirlerinden birisi olan Surdak/Sudak'a uğrayan İbn Battûta, buradan övgüyle bahsetmektedir. Özellikle bu şehir limanının o dönem açısından dönemin en önemli limanı olduğunu belirtmektedir. Burada önemli bir Türk nüfusla birlikte Rumların da yaşadığını söylemektedir. Bu şehirde ahşap bahçeli evlerin olduğunu, inek, koyun eti yenildiğini ve kırmızı içildiğini zikretmektedir (İbn Battûta, 2017: 330-331).

Değerlendirme

İbn Battûta'da Karadeniz adlı bu çalışma ile siyasi yapı, idari işleyiş, coğrafi durum, yerleşim yerlerinin niteliği, dönemin seyahat koşulları, seyahatin finansmanı, dini ve kültürel yapı, iktisadi koşullar ve geçimin unsurları ve ilmi yönüyle bölgenin 14 yüzyılın ilk çeyreğinde bir fotoğrafı çekilmiştir.

Amasya'nın coğrafi yapısı, fiziksel durumu, şehrin görünümü ve düzeni, Gümüşhane'nin sarp kayalıkları ve yüksek dağlarının oluşturmuş olduğu coğrafi zorluk, cehenneme benzetilen Sakarya nehrinin insanda oluşturduğu etki gibi coğrafi özellikler seyahatimizin kalemine yansımıştır. Yenice, Bolu ve Gerede yerleşim birimlerinin özelinde, bu dönem şehir ve mahalle yapısı görülebilmektedir. Safranbolu'nun dünden günümüze oluşan eski şehrin fiziki bağlamı, yüzyıllar içinde aynı topografya üzerinde sürdürülen şehir düzenini ifade etmektedir. Bir deniz şehri olan Sinop'un dönemdeki coğrafi yapısı ve bu coğrafyaya göre şekillenen şehirle, sağlanan imkân ve zorluklar betimlenmektedir. Karadeniz'in Kırım kıyılarında yoğun olarak atlı arabaların kullanılmalarından bahisle, şehir yolları ve fiziki yapısı hakkında bir fikir sunmaktadır.

Dönem itibarıyla Anadolu coğrafyasının her yerinde olduğu gibi, Karadeniz yerleşim birimlerinde de tekke ve zaviye gelişkinliği görülmektedir. İbn Battûta'nın gittiği her yerde buralara konuk olması da eserine yansımaktadır. Bu tekke ve zaviyelerin, Kelkit çayı sınırlarında olan Sonisa adlı bir köy örneğinde olduğu gibi, en küçük yerleşim birimi olan köylere kadar yayıldıkları görülmektedir. Seyyahımızdan anlaşıldığı kadarıyla bu tekke ve zaviyeler bir kaideye bağlı bir şekilde çalışmaktadırlar. Aynı zamanda bu kurumların vakıf niteliğinde oldukları da anlaşılmaktadır. Karadeniz'in Anadolu tarafında olduğu gibi Kırım yöresinde de tekke ve zaviyelerin yaygın oldukları Şeyhzâde Horasanî tekkesi ve Ahı Bıçakçı zaviyelerinden anlaşılmaktadır.

Kastamonu örneğinde bölge şehirlerinin Tebriz ve Dimeşk gibi doğu şehirlerinden ilmî olarak beslendikleri görülmektedir. Battûta'nın Sinop'ta yaşadığı olaydan ise, bölgede keskin bir Sünniliğin hâkim olduğu, bölge insanının hac ziyareti nedeniyle de İslam âleminde olan diğer mezheplerden de yakinen haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Kerç şehrinde hem Şafîî hem de hanefî fakihlerin bulunduğundan bahsetmesi ise bölgede iki mezhebin yaygınlığına örnektir.

Amasya'da sosyal sınıfın önemli temsilcisi Ebu Abbas Ahmet Rifai'nin torunlarının olduğunu söylemesi, Göynük ahalisinin Rum Hristiyanlardan oluştuğunu, burada sadece bir Müslüman hane olduğunu belirtmesi sosyal sınıfları gösterdiği gibi bunların dönem açısından sosyal ve dini sınıflarla konumlandırıldıkları görülmektedir. Mudurnu'da yapılan alışverişte yaşanan karışıklık, Arapça bilenlerin sayısının azlığı, Arapça bilen bir kılavuzun ise tefeci olması, Gerede'de her semtin ayrı dini unsurlara göre yerleşildiğini ifadesi,

Journal Of International Social Sciences Academic Researches Dergisi- C:3- -S:3 Yıl: 3- 2019 Yılı

Kastamonu sosyal hayatının Tebriz'e kadar uzandığının belirtilmesi de dönemin sosyal hareketliliğinin yansıması olmaktadır. Yine dönem açısından Hızır-İlyas kültü, kenevir otunun toplumun önemli kesimi tarafından kullanılması da sosyal hayat içerisinde önemli yer edinmektedir. Seyyahımızın katıldığı bir cenazedeki yansımalar da o dönemin yas halini anlaşılır kılmaktadır. Kerç şehrinde rastladığı Hızır-İlyas denilen ribatın varlığı da burada bu kültürün devamını göstermektedir. Kerç şehrinde kilisede gördüğü resmin Hz. Ali'ye ait olması buradaki Hıristiyanlık anlayışının farkını yansıtmaktadır. Buradaki çan seslerinden ürktüğünü belirten İbn Battûta, buna karşın Kur'an ve ezan okuduklarını, şehrin kadısının gelip bir problem mi var sorması da bu anlamda bir uygulamanın olduğunu göstermektedir.

Buradaki Türklerin ekme, katı yiyecekler yemediğini, bir çeşit hamur işi yapıp yenildiğinden, boza, kırmız ve nebizin içilmesinden, tatlı yenilmesinin ayıp sayıldığından bahsetmesi, özellikle Kırım bölgesindeki Türk mutfağı konusunda o dönem için aydınlatıcı bilgiler olmaktadır. Burada at eti ve diğer etlerden yapılmış yemeklerin getirildiğini, sonrasında boza ve kırmız içildiğini, atın bol ve ucuz olduğunu, yemek sonrası Kur'an ve ilahi okunduğunu, kadınların bindikleri atlı arabaların bir köşesine bir değnekle keçe bağlandığını ve bunlardan 10 bin tane gördüğünü, burada kendileri için kurulan çadırlardan birisinin süslü, ipekli diğer ikisinin de ketenden mamul olduğundan bahsetmesi de bölgenin kültürel ve iktisadî yaşamı açısından önemlidir.

Amasya için meyvelik bir şehir olduğunu belirttiği gibi, Gümüşhane'nin Irak'a kadar uzanan bir ticari ağının olduğunu belirtmesi önemlidir. Göynük ticaretinde safranın etkisi, Kastamonu'da fiyatların ucuzluğu, ürünün bolluğu ve yaşanan refah da seyyahımızın kalemine yansımaktadır. Yine bu bölgede alışverişte saf gümüş kullanılması da bölgenin iktisadi durumu hakkında fikir vermektedir. İki dirhemle alınan ekmeğin 2 gün boyunca 12 kişilik kafileye yettiğini ifade etmektedir. İki dirhem bal ile tüm kafilenin doyduğunu, 1 dirhemlik ceviz ve kestanenin yemenin ardından arttığını, kış mevsiminin çetin olmasına karşın 1 yük odununun 1 dirheme alınabildiğini belirtmesi dönem itibarıyla Kastamonu yöresinin refahını göstermektedir. Şimdiye değin gezdiği ülkeler, yerler arasında buradan daha ucuz bir yere rastlamadığını beyanı da bunu desteklemektedir. Ürünlerin ucuzluğunu emirin kendisine bir Kasabanın tamamının hasadını bırakmasına karşın o bunu taşıyamadığı gibi satamamıştır da, öylesine bir hacıya bırakmıştır. İbn Battûta'nın satır aralarında verdiği bilgilere dayanarak Kastamonu'da küçükbaş hayvancılığın yaygın, odunun bol, balın olduğu, ceviz ve kestane mekânı ki bugün de kestane şehri olarak bilinen Bursa'dan ziyade Kastamonu'da kestane bulunmakta olduğu, yulaf, buğday ve arpanın varlığı anlaşılmaktadır. Kastamonu atlarının özelliği o dönem açısından önemli bir ayrıntıdır.

Kırım tarafında Kerç ileri gelenlerin dahi yakıt olarak tezeği kullanmalarına şaşırılmaktadır. Şehrin zengin, çarşılarının büyük ve canlı olduklarını, limanın büyük olduğunu söylemesi, her Türkün çok sayıda atının olduğunu, at ticaretinin yoğun olarak Hindistan bölgesiyle yapıldığını anlatması ve Surdak şehir limanının o dönem açısından dönemin en önemli limanı olduğunu belirtmesi hem bölge ticareti hem genel iktisadi hakkında önemli verilerdir.

Bu gezide bölge idarecilerinin seyyahımızın gezisi için yardımcı oldukları görülmektedir. Bölge idareciler için kullanılan abartılı unvanların sahici olmadıkları anlaşılmaktadır. Kastamonu örneğinde bir beyliğin idari işleyişi görülebilmektedir. Bu idari işleyişte günlük rutin, idarecilerin görevleri, hiyerarşi, hukukçu, asker, din adamı ve siyasi erk arasındaki dağılım görülmektedir.

Bila istisna İbn Battûta'nın gezdiği yerlerde emirlerin tamamı diğer bölgelerdeki emirlerin ahvali hakkında bilgilenmek için kendisine sormuşlardır. İbn Battûta ise gezdiği gördüğü yerleri onlara anlatmış, bir nevi misafirperverliğini hakkını bu şekilde ödemiştir.

Seyyahın ulaşım ve konaklamasının bölge idarecileri tarafından gerçekleştirilmesiyle birlikte konaklamanın çoğunlukla idareden kısmen de olsa bağımsız bir şekilde çalışan tekke ve zaviye sahipleri tarafından sağlandığı görülmektedir. Göynük'te olduğu gibi, bazı yerlerde ise, seyyahımız ve kafilesi Hıristiyan evlerinde ücretli kalmıştır. Yine bölge coğrafyası açısından bölge idarecileri tarafından verilen kılavuzlar da kafilenin seyahatini kolaylaştırdığı gibi, bazen ise, çıkan dolandırıcı kılavuzlar nedeniyle bunun daha da zorlaştığı anlaşılmaktadır. Nitekim Geyve'de kendilerini verilen kılavuzun kafileyi terk etmesi bu zorlu coğrafya ve kış şartlarında kafiye orta yerde kalmış, seyyahımızın çabası sayesinde kafiye bir tekkeye sığınmıştır. Dönem itibarıyla nehirler üzerinde seyahat sal ile kara seyahati çoğunlukla at bazen deve ve eşek de bu yolculuklarda kullanılmıştır. Seyahatin lojistiği için Kastamonu'da görüldüğü gibi bazen ise kafileye akar bağlanarak sağlanmaya çalışılarak çözüldüğü görülmektedir. Sinop'tan Kırım'a geçiş de kolay olmamış, Karadeniz üzerinde yaşanan dehşet de seyyahımızın kalemine yansımaktadır.

Kırım'a geçebilmek için Sinop'ta kırk gün civarında beklemeleri, denizin tam ortasında fırtınaya yakalanmaları, ölümle yüzleşmeleri, geminin karaya vurmasına rağmen gayretleriyle tüccar ve diğer yolcuların geri dönmelerini engelleyerek yeniden yola koyulmaları bütün meşakete rağmen yolculuğa devam edip

tamamlamaları seyyahın hem gezmekteki azmi, hırslı ve isteği hem de o dönem açısından gezmenin zorluğunu göstermesi açısından önemli verilerdir.

Kerç'te yoğun olarak atlı arabaların kullanıldığını, arabaların üzerinin keçe ve çadırdan kubbeye kaplandığını, bunların içinde uyunabildiğini, yemek yapılabilirdiğini, kitap okunabildiğini, bu arabaların at, deve ve öküzler tarafından çekildiklerini, kadınların bindikleri atlı arabaların bir köşesine bir değnek keçe bağlandığını ve bunlardan 10 bin tane gördüğünü belirtmesi, bu bölgedeki ulaşım konusunda fikir vermektedir. Burada ulaşımın yoğun olarak arabalarla yapıldığını göstermektedir. Bunların yapımında kullanılan malzeme, kadınlar için farkın belirtilmesi ve çeşitli faaliyetler aynı zamanda bu konudaki gelişmiş kültürü de yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aykut, Said (2014), *İbn Battûta Çevirisi Giriş Bölümü*, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Baltacı, Cahid (1976), *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İrfan Matbaası.
- Cahen, Claude (2011), *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarıcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dunn, Ross (2000), *İbn Battuta'nın Dünyası*, çev. Yeşim Sezdirmez, İstanbul: Klasik Yayınları.
- Göde, Kemal (1995), "Eretnaoğulları", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İbn Battûta, Ebû Muhammed (2017), *İbn Battûta Seyahatnamesi*, çev. Sait Aykut, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Köprülü, Mehmet Fuat (2013), *Türk Edebiyatının İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Lindner, Rudi Paul, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, çev. Müfit Günay, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1996), "Hacı Bektâş-ı Velî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öngören, Reşat (2004), "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ömeri, Ahmet b. Yahya (2014), *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, çev. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Öngören, Reşat (2004), "Yunus Emre", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şeker, Mehmet (1993), *İbn Battuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (2013), "Yunus Emre", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tuncel, Metin (1996), "Gümüşhane", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2003), *Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- Yücel, Yaşar (1991), *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I-II*, Ankara: Byy.
- Waines, David (2010), *İbn Battûta'nın Destansı Seyahati*, İstanbul: Alfa Yayınları.

EKLER

EK 1: İbn Battuta'nın Doğu Karadeniz rotası

EK 2: İbn Battuta'nın Batı Karadeniz rotası

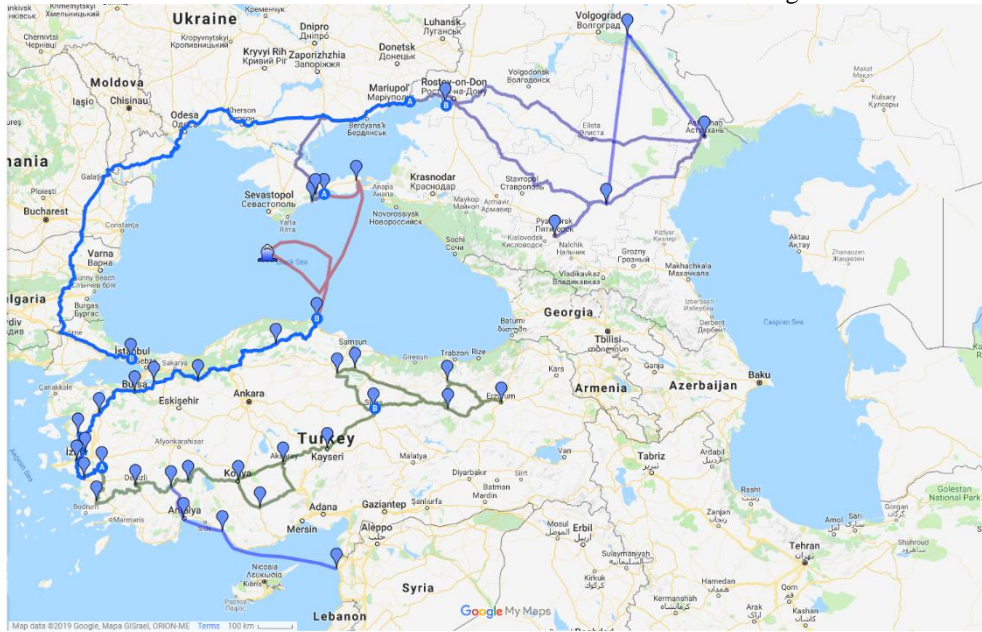

EK 3: İbn Battûta'nın Anadolu ve Karadeniz genel rotası

İBN BATTÛTA'NIN ANADOLU VE KARADENİZ

ROTASI

- Alanya (Alaya)
- Antalya
- Burdur
- Eğirdir (Akkıdır)
- Konya
- Karaman (Laranda)
- Aksaray
- Kayseri
- Sivas
- Amasya (Amasiya)
- Sunisa (Ulukoy)
- Erzincan (Arzanjan)
- Erzurum (Arz al-Rum : Land of the Rum)
- Gumushane (Kumish)
- Ladhiq (Denizli)
- Milas
- Birg (Odemis)
- Aya Soluk (Selcuk)
- Izmir
- Manisa
- Bergama
- Balıkesir
- Bursa
- Iznik
- Mudumu
- Kastamonu
- Sinop
- Kerch

İbn Battuta'nın Batı Karadeniz duraklarında her bir durağı vurgulayan işaretler Google'da yer almamakta ise, gezip gördüğü yerleşim birimleri harita üzerinde görülebilmektedir.⁵

⁵ Bu haritalar, google ekran görüntüsü alınarak tarafımdan düzenlemeler yapılmak suretiyle oluşturulmuşlardır. Google Maps, 04.10. 2019, https://www.google.com/maps/d/viewer?ll=40.69280066357919%2C33.340158175778924&spn=44.747494%2C64.774017&hl=en&t=m&oe=UTF8&num=200&vpsrc=1&msa=0&source=embed&ie=UTF8&mid=1Mg_NYKuhHLnhm4QwkyUoRWIL4s&z=7